

KATARZYNA PARDEJ

The Maria Grzegorzewska University,
Warsaw, Poland

ORCID iD: 0000-0002-7111-7834

ALEKSANDRA LUKASEK

WSGE University of Applied Sciences
in Józefów, Poland

ORCID iD: 0000-0001-7053-3521

FUNKCJA WYCHOWAWCZA REALIZOWANA NA PRZEDMIOTACH ZAWODOWYCH W WARSZAWSKICH TECHNIKACH KSZTAŁCĄCYCH W ZAWODZIE TECHNIK INFORMATYK

**THE EDUCATIONAL FUNCTION IN
VOCATIONAL SUBJECTS IN WARSAW'S
TECHNICAL SCHOOL TEACHING
THE IT TECHNICIAN PROFESSION**

ABSTRACT

The article concerns the educational role of vocational teachers in technical schools training IT technicians. The research question was: How do vocational teachers (teachers of theoretical vocational subjects and practical vocational training teachers) teaching the profession of IT technician fulfil their educational role? The research sample was purposeful and consisted of 24 teachers. The teachers' opinions were discussed in the context of the applicable school educational and preventive programs.

KEYWORDS: *education, educational function, educational-preventive program, technical school student, IT technician*

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy realizacji funkcji wychowawczej przez nauczycieli przedmiotów zawodowych w technikach kształcących w zawodzie technik informatyk. Sformułowano problem badawczy: Jak realizowana jest funkcja wychowawcza przez nauczycieli przedmiotów zawodowych (nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych i nauczyciela praktycznej nauki zawodu) uczących zawodu technik informatyk? Próba badawcza była celowa i liczyła 24 nauczycieli. Opinie nauczycieli omówiono w kontekście obowiązujących szkolnych programów wychowawczo-profilaktycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: *wychowanie, funkcje wychowawcze, program wychowawczo-profilaktyczny, uczeń technikum, technik informatyk*

WPROWADZENIE

Współcześnie funkcjonuje wiele definicji pojęcia *wychowanie*, tj. sprawozdawcze, projektujące, regulujące, perswazyjne, (Śliwerski, 2011, s. 37; Tchorzewski, 2016, s. 66), jednakże żadna z nich nie ujmuje wychowania w sposób całościowy i uniwersalny (por. Łobocki, 2010, s. 31). Zwykle przypisuje się mu szerokie lub wąskie znaczenie. Wychowanie rozumiane w sposób szeroki dotyczy rozwoju umysłowego i uczuciowego jednostki, sfery motywacji i konkretnych jej działań, a zatem odnosi się do kształtowania osobowości; wchłaniania w swój zakres nauczanie (uczenie się) oraz wychowanie w ujęciu węższym. Wychowanie rozumiane w sposób wąski odnosi się do kształtowania charakteru jednostki, rozumianego jako *zespół cech, na których opiera się stała zgodność postępowania jednostki z uznanymi przez nią zasadami, mającymi*

swoje źródło w jakimś systemie wartości (Okoń, 2004, s. 56); oscyluje wokół konstruktywnych przeżyć emocjonalno-motywacyjnych jednostki, postaw społecznie i moralnie aprobowanych (Łobocki, 2010, s. 32). Różnorodność interpretowania tego terminu jest uwarunkowana m.in. mnogością teorii wychowania i wywodzących się z niej nurtów (Śliwerski, 2015), odmiennością i rangą uwzględnianych aspektów (Mialaret, 1968, s. 13), koncepcją teoretyczną rozpowszechnioną w danej dyscyplinie (Łobocki, 2010, s. 32).

Na gruncie pedagogiki Czesław Kupisiewicz i Małgorzata Kupisiewicz (2009, s. 193) opracowali następującą definicję wychowania: *świadome i celowe oddziaływania zmierzające do wszechstronnego rozwoju jednostki oraz przygotowania jej do uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i zawodowym*. Proces wychowania cechuje intencjonalność (klarownie wyznaczony cel), złożoność (zeterminowanie przez czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, a więc potrzeby, motywy), interakcyjność (kooperacja wychowawcy i wychowanka), długofalowość (nieustanny proces trwający całe życie), relatywność (względność dotycząca przewidywanych skutków wychowania) (Kupisiewicz, Kupisiewicz, 2009, s. 193). Podobnie wychowanie traktuje Wincenty Okoń. Jego zdaniem to *świadomie organizowana działalność społeczna, oparta na stosunku wychowawczym między wychowankiem a wychowawcą, której celem jest wywoływanie zamierzonych zmian w osobowości wychowanka* (Okoń, 2001, s. 445). Zmiany te dotyczą strony poznawczo-instrumentalnej (czyli poznania rzeczywistości i wpływania na nią) oraz strony emocjonalno-motywacyjnej (czyli kształtowania stosunku człowieka do świata i ludzi, jego przekonań, postaw, wartości, a także celu życia) (Okoń, 2001, s. 445). Janusz Tarnowski (1993, s. 66) twierdzi natomiast, że wychowanie to *całokształt sposobów i procesów pomagających istocie ludzkiej zwłaszcza przez interakcję urzeczywistniać i rozwijać swoje człowieczeństwo*. Marian Nowak (2008, s. 189–191) wyróżnia trzy poziomy rozumienia wychowania różniące się względem siebie zakresem oddziaływań. Wychowanie w szerokim zakresie (pierwszy poziom) obejmuje wszelkie oddziaływania, intencjonalne i nieintencjonalne, współtworzące osobową indywidualność. A zatem oddziaływania m.in. rodzinne, szkolne, koleżeńskie, zawodowe, mediów masowych na postępowanie jednostki, jej poglądy, decyzje, kształtowanie się osobowego *ja*; które mają na jednostkę wpływ pozytywny, negatywny lub neutralny wychowawczo. Wychowanie w sensie

węższym (poziom drugi) nawiązuje wyłącznie do zamierzonych i celowych działań podejmowanych na rzecz trwałych zmian w osobowości jednostki. Wychowanie w sensie najwęższym (trzeci poziom) koncentruje się na sferze emocjonalno-wolicjalnej jednostki, umiejętności, postaw i kompetencji. Jego zdaniem cele wychowania, ukazane w kontekście aksjologii pedagogicznej i celowości procesu wychowawczego, oscylują wokół wspomagania jednostki w tworzeniu przez nią własnych wartości poprzez przyjmowanie, introjekcję wartości zewnętrznych; przy czym kluczową wartością jest wolność umożliwiająca osiągnięcie wartości najwyższych. Wpływają one na rozwój podmiotowości, autonomii, odpowiedzialności i formowanie osoby jako wartości. Działanie wychowawcze powinno wspierać wzrastanie w człowieczeństwie i inicjować osobowy sposób życia (autentyczność, dojrzałość, wrażliwość moralną) (Nowak, 2008, s. 39–43, 203, 325–384).

Wolfgang Brezinka (1978, s. 45) natomiast określa wychowanie jako intencjonalne i funkcjonalne oddziaływanie społeczne inicjujące do kształtowania w jednostce dyspozycji psychicznych zgodnych z wartościami lub zapobiegania powstawaniu dyspozycji psychicznych ocenianych jako negatywne. Cele wychowania to określone ideały osobowości obnażające, jaką wiedzę i umiejętności, koncepcje, przekonania i cnoty pożądane są u jednostki oraz w czym powinna ona zdobywać biegłość przy wsparciu wychowawcy. Są one kreowane, wytyczane przez ludzi i uznawane jako obowiązujące. Wchłaniają w swój zakres wiedzę opartą na doświadczeniu, konkretne wartościowanie i decyzje. Ich fundamentem jest poznanie, mają ponadto podstawy emocjonalne o charakterze religijnym, światopoglądowym i filozoficznym (Brezinka, 2005, s. 69–70).

W ujęciu zaprezentowanym przez Romana Schulza (2001, s. 253) jest ono *planową aktywnością człowieka, zorientowaną na osiągnięcie pewnych celów, tj. pewnych pożądanych i trwałych zmian w osobowości ludzi*. Jak słusznie zauważa Mieczysław Łobocki (2010, s. 34–35), w opracowanych na gruncie pedagogiki definicjach najczęściej akcentuje się charakter prakseologiczny (technologiczny) i teleologiczny (celowościowy) wychowania i przywiązuje się większą wagę bądź do realizacji określonych celów wychowawczych, bądź na zaprogramowane pierwotnie oddziaływania wychowawcze.

W wyniku oddziaływań wychowawczych w trakcie procesu wychowawczego realizowane są cele wychowawcze. Owe cele wychowawcze to inaczej

standardy (normy) wychowawcze, wskazujące na pożądane społecznie i moralnie zachowania i postawy oraz inne cechy osobowości wychowanków (Łobocki, 2010, s. 120). Cele wychowawcze przyjmują postać zwerbalizowaną, w instytucjach – przede wszystkim w różnego typu szkołach, i niezwerbalizowaną, w naturalnym środowisku wychowawczym – głównie w rodzinie. Friedrich W. Kron (2001, s. 280) pierwszym z nich nadał miano celów formalnych, instytucjonalnych, a drugim – celów nieformalnych, własnych.

PROCEDURA BADAWCZA

Badania o charakterze jakościowym przeprowadzono wśród nauczycieli dwóch warszawskich technik kształcących w zawodzie technik informatyk, w Technikum Mechatronicznym nr 1 im. Piotra Drzewieckiego oraz Technikum nr 8 im. Jana Karskiego w Zespole Szkół nr 42. W badaniu wykorzystano metodę jakościową, technikę wywiadu oraz analizy dokumentów. Kwestionariusz wywiadu częściowo kierowany zawierał pięć pytań otwartych i został przeprowadzony z każdym respondentem indywidualnie (Rubacha, 2011, s. 134). Analizie badawczej poddano programy wychowawczo-profilaktyczne funkcjonujące w szkołach. Do analizy materiału badawczego wykorzystano program Maxqda 2024. Po uzyskaniu zgody od dyrektorów zwrócono się do nauczycieli z prośbą o udział w badaniu. Miało ono charakter anonimowy. Próba badawcza była celowa i wynosiła $N = 24$ nauczycieli (Konarzewski, 2000, s. 108).

Celem badań było poznanie i opis opinii nauczycieli na temat realizacji funkcji wychowawczej pełnionej przez nauczycieli nauczających zawodu technik informatyk.

Problemem głównym było uzyskanie odpowiedzi na pytanie:

Jak realizowana jest funkcja wychowawcza przez nauczycieli przedmiotów zawodowych (nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych i nauczyciela praktycznej nauki zawodu) uczących zawodu technik informatyk?

Do powyższego problemu postawiono pytania szczegółowe:

1. Jakie cele wychowawcze zakłada program wychowawczo-profilaktyczny w obu technikach?
2. Jaką sylwetkę ucznia kończącego technikum przewidziano w programie wychowawczo-profilaktycznym w obu technikach i czy pokrywa się ona z opinią nauczycieli na temat realnej sylwetki ucznia?
3. Jakie są najistotniejsze cele wychowawcze na etapie technikum według nauczycieli przedmiotów zawodowych?
4. Jakie wymagania w zakresie wychowania stawiają uczniom nauczyciele przedmiotów zawodowych na prowadzonych przez siebie zajęciach?
5. Na czym polega sytuacja stawiania wymagań wychowawczych według nauczycieli przedmiotów zawodowych?
6. Jak nauczyciele przedmiotów zawodowych postrzegają konsekwencje stawianych uczniom wymagań w zakresie wychowania?

WYNIKI BADAŃ I OMÓWIENIE

Szkolne programy wychowawczo-profilaktyczne służą do wspierania uczniów w rozwoju ukierunkowanym na osiągnięcie dojrzałości fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, społecznej i duchowej. Proces wychowania wzmacniany jest komponentem profilaktycznym, dzięki czemu uczniom udzielana jest pomoc w pokonywaniu trudności zagrażających ich rozwojowi i w prowadzeniu zdrowego stylu życia. W trakcie realizacji celów wychowawczych uczniowie sukcesywnie przyjmują postawy umożliwiające im efektywne funkcjonowanie w życiu społecznym, samodzielne podejmowanie decyzji, ponoszenie odpowiedzialności za własne wybory, własny rozwój.

CELE WYCHOWAWCZE I SYLWETKA UCZNIA KOŃCZĄCEGO TECHNIKUM

Cele wychowawcze oraz sylwetkę ucznia kończącego technikum omówiono na podstawie analizy programów wychowawczo-profilaktycznych obowiązujących w szkołach, w których przeprowadzono badania. Treści zawarte w dokumentach szkolnych stanowią wytyczne wszelkich działań podejmowanych w procesie edukacyjnym. Służą one niejako za punkt wyjścia do działań

w zakresie wychowania podejmowanych przez nauczycieli uczących zawodu technik informatyk i ukazują efekt końcowy, którym jest przygotowanie ucznia do życia w społeczeństwie, rodzinie i środowisku pracy.

Tabela 1. *Cele wychowawcze w technikach kształcących w zawodzie technik informatyk*

sfera rozwoju intelektualnego	sfera rozwoju intelektualnego
rozpoznawanie i rozwijanie możliwości, uzdolnień i zainteresowań uczniów; zwiększenie udziału uczniów w zajęciach pozalekcyjnych w szkolnych kołach zainteresowań; wszyscy uczniowie wymagający wsparcia uzyskują pomoc w odpowiedniej formie; uczniowie rozpoznają swoje predyspozycje; uczniowie systematycznie realizują obowiązek szkolny i nauki	rozpoznanie i rozwijanie możliwości, uzdolnień i zainteresowań uczniów; zwiększanie udziału uczniów w zajęciach pozalekcyjnych; wszyscy uczniowie wymagający wsparcia uzyskują pomoc w odpowiedniej formie; poprawa frekwencji uczniów na zajęciach lekcyjnych
sfera rozwoju społecznego	sfera rozwoju społecznego
integracja zespołów klasowych; rozumienie i respektowanie obowiązujących norm; uczniowie przestrzegają szkolnych norm i zasad; rozwijanie postaw prospołecznych i działań w zakresie wolontariatu	integracja zespołów klasowych; przeprowadzenie zajęć integracyjnych w klasach pierwszych; dbanie o integrację uczniów w klasach wyższych; rozumienie i respektowanie obowiązujących norm; rozwijanie postaw prospołecznych i działań w zakresie wolontariatu; przeciwdziałanie zachowaniom niepożądanym
sfera rozwoju emocjonalnego	sfera rozwoju emocjonalnego
kształtowanie pozytywnego obrazu siebie; przeprowadzenie cyklu zajęć psychoedukacyjnych w klasach na temat umiejętności samooceny i rozpoznawania swoich predyspozycji; uczniowie potrafią wskazać swoje mocne i słabe strony; uczniowie potrafią wskazać konstruktywne sposoby rozwijania swoich predyspozycji i pokonywania potencjalnych trudności	kształtowanie pozytywnego obrazu siebie; przeprowadzenie cyklu zajęć psychoedukacyjnych w klasach na temat umiejętności samooceny i rozpoznawania swoich predyspozycji; przeprowadzenie cyklu zajęć kształcących umiejętność rozpoznawania własnych emocji; uczniowie potrafią wskazać swoje mocne i słabe strony; uczniowie potrafią wskazać konstruktywne sposoby rozwijania swoich predyspozycji i pokonywania potencjalnych trudności
sfera rozwoju fizycznego	sfera rozwoju fizycznego
kształtowanie umiejętności podejmowania i realizacji zachowań prozdrowotnych; wszyscy wychowawcy przeprowadzą co najmniej cztery godziny zajęć sprzyjających kształtowaniu postaw prozdrowotnych; wszyscy uczniowie są świadomi zależności pomiędzy odpowiednim stylem życia a zdrowiem; uczniowie potrafią wskazać negatywne konsekwencje ignorowania zagrożenia epidemiologicznego	kształtowanie umiejętności podejmowania i realizacji zachowań prozdrowotnych; wszyscy wychowawcy przeprowadzają zajęcia sprzyjające kształtowaniu postaw prozdrowotnych; uczniowie są świadomi zależności pomiędzy odpowiednim stylem życia a zdrowiem; uczniowie są aktywni
sfera rozwoju duchowego	sfera rozwoju duchowego
kształtowanie i rozwijanie postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów; kształtowanie poczucia przynależności do wspólnoty narodowej, kulturowej; przygotowanie uczniów do świadomego uczestnictwa w świętach narodowych; upowszechnianie wiedzy na temat obowiązujących w szkole norm i wartości; uczniowie i rodzice znają system wartości przyjęty w koncepcji pracy szkoły oraz regulacje prawa wewnątrzszkolnego	upowszechnienie wiedzy na temat obowiązujących w szkole norm i wartości; uczniowie kierują się normami wynikającymi z przyjętych w szkole wartości

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów wychowawczo-profilaktycznych funkcjonujących w dwóch warszawskich technikach kształcących w zawodzie technik informatyk.

Nazwy sfer rozwoju i przyporządkowane im treści są odzwierciedleniem zapisu znajdującego się w analizowanych programach wychowawczo-profilaktycznych, które zostały zatwierdzone uchwałą rady pedagogicznej, a opracowywano je na podstawie obowiązujących aktów prawnych. W celu przejrzystości tekstu określenia te w dalszej części artykułu będą pojawiać się analogicznie w rozumieniu, w jakim ujęto je w analizowanym dokumencie, aczkolwiek aby uniknąć pewnych niejasności, dodatkowo podano ich definicje funkcjonujące w literaturze przedmiotu.

Cele wychowawcze w obu technikach odnoszą się do pięciu sfer rozwoju: intelektualnego, społecznego, emocjonalnego, fizycznego i duchowego. W sferze rozwoju intelektualnego wskazano na odkrywanie uzdolnień uczniów i zapewnienie im wsparcia oraz stworzenie możliwości rozwijania własnych zainteresowań na zajęciach pozalekcyjnych, jak również podniesiono wagę systematycznego realizowania obowiązku szkolnego i nauki. W sferze rozwoju społecznego uwzględniono bycie integralnym członkiem społeczności i działanie na rzecz drugiego człowieka, np. w postaci aktywnego uczestnictwa w wolontariacie, a także funkcjonowanie zgodnie z przyjętymi w szkole normami i zasadami. Do sfery rozwoju emocjonalnego zakwalifikowano kształtowanie pozytywnego wizerunku siebie, umiejętność dokonania samooceny, rozpoznawania mocnych i słabych stron, odkrywanie i konstruktywne rozwijanie własnych predyspozycji oraz pokonywanie doświadczanych trudności. W sferze rozwoju fizycznego znalazły się kształtowanie umiejętności podejmowania zachowań prozdrowotnych i ich realizacja, kształtowanie postaw prozdrowotnych, świadomość związku między odpowiednim stylem życia a zdrowiem. W jednej szkole wyszczególniono ponadto nabywanie umiejętności wskazania negatywnych konsekwencji ignorowania zagrożenia epidemiologicznego, zaś w drugiej – aktywność fizyczną uczniów. W sferze rozwoju duchowego znalazły się: upowszechnianie wiedzy o obowiązujących w szkole normach i wartościach oraz kierowanie się nimi w życiu codziennym. W jednej szkole nawiązano do znajomości wartości przyjętych w koncepcji pracy szkoły i regulacji prawa wewnętrznego nie tylko przez ucznia, ale także jego rodziców, jak również kształtowania i rozwijania postaw obywatelskich, kultywowania wydarzeń o charakterze patriotycznym, kształtowania poczucia przynależności do wspólnoty narodowej i kulturowej.

Cele wychowawcze w jednym technikum ubogacono o przeciwdziałanie zachowaniom niepożądanym (sfera rozwoju społecznego), konieczność przeprowadzenia cyklu zajęć kształcących umiejętność rozpoznawania własnych emocji (sfera rozwoju emocjonalnego) oraz bycia patriotą (sfera rozwoju duchowego).

Wychowanie intelektualne wiąże się z potrzebą ucznia do przystosowania swojego organizmu i całej swojej egzystencji do środowiska poprzez myślenie i wyobraźnię. Inspiruje jednostkę do wnioskowania zgodnie z nabytym doświadczeniem oraz ustalania stałych i pożytecznych relacji ze światem i ludźmi, a więc do wyobrażania sobie pewnych sytuacji, przewidywania ich, a później przekształcania (z wykorzystaniem uwagi i pamięci) w wiedzę, którą wykorzysta do podejmowania aktywności (Nowak, 2008, s. 568–569).

Wychowanie społeczne polega na zaimplementowaniu u ludzi zachowań zgodnych z normami ustalonymi w danym społeczeństwie, co pozwala im na harmonijne współżycie. Jest to celowo organizowana działalność mająca na celu socjalizację jednostek. Obejmuje ona świadome zmiany w osobowości jednostki w sferach poznawczo-instrumentalnej i emocjonalno-motywacyjnej, które prowadzą do rozwijania postawy otwartej na innych. To zorganizowane kształtowanie pożądanego stosunku człowieka do innych osób oraz otaczającego go świata.

Wychowanie społeczne osiąga się poprzez przyswajanie wiedzy o życiu społecznym, rozwijanie umiejętności empatycznego reagowania na innych oraz kształtowanie zdolności do podejmowania aktywności na rzecz wspólnego dobra (Jusiak, 2009, s. 6).

Wychowanie emocjonalne to systematyczna formacja sfery emocjonalnej dziecka jako integralnej części jego osobowości. Istotnym jej elementem jest wychowanie personalistyczne, ponieważ emocje są jednym z podstawowych sposobów kontaktowania się jednostki z samą sobą i innymi ludźmi, jak również zawierają istotne informacje o sytuacji życiowej jednostki. Emocji zatem nie powinno się rozgraniczać na pozytywne i negatywne, ale na radosne i bolesne, gdyż wszystkie są pozytywne jako nośnik informacji o naszym życiu. Im są bardziej bolesne, tym wyraźniej sygnalizują jakiś stan egzystencjalny, który koniecznie powinno się zmienić dzięki uwolnieniu się z toksycznych więzi lub weryfikację niewłaściwego postępowania. Przedmiotem wychowania emocjonalnego powinny stać się przejawy sfery emocjonalnej takie jak: przeżycia afektywne w sferze zmysłowej, nastroje, emocje, humory, uczucia (sentymenty), przyciąganie

emocjonalne lub awersja w obliczu określonych osób, przedmiotów lub sytuacji (Dziewiecki, 2016). Wychowanie personalistyczne zmierza do przygotowania jednostki do korzystania z wolności w taki sposób, aby nie wyrządzała krzywdy nikomu (w tym sobie) i kochała w sposób bezinteresowny, wierny, mądry i ofiarny, a finalnie stała się człowiekiem prawego serca (Śliwerski, 2020, s. 21).

Wychowanie fizyczne natomiast jest procesem pedagogicznym koncentrującym się wokół rozwoju u uczniów racjonalnych zachowań świadczących o zrozumieniu potrzeby troszczenia się o własny stan zdrowia psychicznego i fizycznego, o zdrowie otoczenia, w którym funkcjonują każdego dnia, a także zdrowie społeczne (Sulisz, 2004, s. 5; zob. też Łukowski, 2020, s. 83–96, Madejski, Węglarz, 2018, s. 24).

Warto zwrócić szczególną uwagę, jak w literaturze przedmiotu definiowane jest wychowanie duchowe. Na rozwój sfery duchowej zdaniem Stanisława Dyndała (2022, s. 59–60, zob. też Grün, 2020, s. 106–111) wpływa życie duchowe, modlitwa oraz systematyczna praca nad swoim charakterem. Rozwój duchowy dokonuje się poprzez wychowanie religijne i zawężono je do katolickiego wychowania religijnego. Wychowanie prowadzone w duchu religii chrześcijańskiej dotyczy trzech zasadniczych wyznań chrześcijańskich, czyli katolicyzmu, prawosławia i protestantyzmu. Celem wychowania chrześcijańskiego jest pełny rozwój człowieka, a zatem jego harmonijny rozwój właściwości fizycznych, moralnych oraz intelektualnych, prowadzący do bycia doskonałym na wzór Chrystusa. Z kolei wychowanie patriotyczne jest cełowym kształtowaniem osobowości jednostki, jej postawy w społeczeństwie, w którym żyje, oraz dotyczy wszelkich spraw związanych z miejscem owego społeczeństwa w świecie. Wychowanie patriotyczne dotyczy poczucia przynależności do danej grupy narodowej, przywiązania do tradycji własnego narodu, szacunku do języka ojczystego i rodaków oraz kultury. Braki w wychowaniu patriotycznym u uczniów mogą ujawnić się podczas uroczystości szkolnych i państwowych (Jakubowska, 2021, s. 31). Trzonem patriotyzmu jest miłość do ojczyzny. Wychowanie do umiłowania ojczyzny prowadzi do odpowiedzialności za siebie i drugiego człowieka, do rozwoju umysłowego i psychicznego dzieci i młodzieży. Patriotyzm oznacza wielorakie zaangażowanie na rzecz ojczyzny jako dobra wspólnego oraz utożsamianie własnego dobra z dobrem ojczyzny (Dyndał, 2022, s. 61–62).

Cele wychowawcze są skorelowane z oczekiwaną postawą ucznia kończącego szkołę średnią.

Tabela 2. *Sylwetka ucznia kończącego technikum*

posiadanie wysokiej kultury osobistej, respektowanie przyjętych norm etycznych i moralnych; ceni wartości rodzinne	zna i stosuje zasady dobrych obyczajów i kultury bycia; kieruje się w codziennym życiu zasadami etyki i moralności
dbanie o środowisko naturalne	prezentuje aktywną postawę w promowaniu dbałości o środowisko naturalne
umiejętne komunikowanie się i twórcze współpracowanie w grupie	zna i rozumie zasady współdziałania społecznego; integruje się z rówieśnikami i prawidłowo funkcjonuje w zespole
umiejętne, odpowiedzialne i krytyczne wykorzystywanie technologii informatycznej i komunikacyjnej w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się	korzysta z różnych źródeł wiedzy i informacji, racjonalnie wykorzystuje narzędzia i technologie informatyczne
bycie odpowiedzialnym, uczciwym i tolerancyjnym; szanowanie odmienności i różnic kulturowych	jest odpowiedzialny za siebie i innych, tolerancyjny; szanuje siebie i innych
szanowanie historii i kultury Polski	zna historię i kulturę własnego narodu i regionu oraz tradycje szkoły
posiadanie umiejętności krytycznego myślenia i rozwiązywania problemów	jest kreatywny, odważny
posiadanie umiejętności samodzielnego uczenia się i zarządzania tym procesem	jest samodzielny
posiadanie potrzeby samodoskonalenia; wyznaczanie sobie celów i ich realizowanie; jest proaktywny	jest ambitny
dbanie o zrównoważony rozwój psychofizyczny; radzenie sobie ze stresem oraz emocjami w trudnych sytuacjach; dba o zdrowie	rozumie związki między pogorszeniem się stanu zdrowia psychicznego a podejmowaniem zachowań ryzykownych i problemów z tym związanych (np. stosowanie substancji psychoaktywnych, przemoc, uzależnień behawioralnych); jest odporny na niepowodzenia
bycie wrażliwym na potrzeby innych; jest odpowiedzialny za siebie i innych	szanuje potrzeby innych i jest chętny do niesienia pomocy
aktywne uczestniczenie w życiu społecznym i zawodowym; jest zaangażowany społecznie, ma świadomość, w jaki sposób jego wybory oddziałują na całe społeczeństwo	---
skuteczne porozumiewanie się w języku ojczystym i obcym	---
bycie elastycznym i posiadanie zdolności adaptacyjnych; świadomości swoich mocnych i słabych stron	---
---	przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny życia
---	posiada wiedzę na temat współczesnych zagrożeń społecznych i cywilizacyjnych, podejmuje odpowiedzialne decyzje w trosce o bezpieczeństwo własne i innych

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów wychowawczo-profilaktycznych funkcjonujących w dwóch warszawskich technikach kształcących w zawodzie technik informatyk.

Młodzież ucząca się zawodu technik informatyk w obu technikach, w wyniku realizacji celów wychowawczych, powinna cechować się wysoką kulturą

osobistą; kierować się w życiu wartościami etycznymi i moralnymi; dbać o środowisko naturalne; mieć dobre relacje z innymi; skutecznie współdziałać w grupie i społeczeństwie; świadomie wykorzystywać technologie informatyczne (oraz komunikacyjne)^[1]; być tolerancyjna i uczciwa oraz odpowiedzialna (za siebie i innych); znać i szanować historię i kulturę własnego kraju (regionu oraz tradycję szkoły); mieć umiejętności krytycznego myślenia i rozwiązywania problemów, które z kolei wymagają bycia kreatywnym i odważnym; być samodzielną (w tym samodzielnie kierować procesem uczenia się); dążyć do samodoskonalenia, a więc być ambitną; dbać o zrównoważony rozwój psychofizyczny oraz panować nad własnymi emocjami; być wrażliwa na potrzeby innych i nieść im pomoc.

ASPEKTY WYCHOWAWCZE NA ZAJĘCIACH Z PRZEDMIOTÓW ZAWODOWYCH

Narracje nauczycieli uczących zawodu technik informatyk na temat celów wychowawczych uznawanych ich zdaniem za najistotniejsze na etapie szkoły średniej – technikum pozwoliły na zakodowanie 89 fragmentów wypowiedzi. W ich wypowiedziach pojawiły się odniesienia do wszystkich sfer rozwoju ucznia ujętych w programie wychowawczo-profilaktycznym, a mianowicie do:

sfery intelektualnej (18 fragmentów wypowiedzi), gdzie wskazano na samodoskonalenie *Chęć samodoskonalenia* [N1], *Wbijanie poczucia konieczności nieustannego rozwoju zawodowego* [N8]; zdobywanie wiedzy i umiejętności związanej z zawodem *Od strony zawodu kształtowanie umiejętności* [N14]; chęć bycia twórczym i kreatywnym *Chodzą, coś tworzą, projekty robią* [N3], *Kreatywni* [N19]; stwarzanie możliwości rozwijania zainteresowań ucznia i dostosowanie nauki do jego potrzeb *Indywidualizacja* [N18], *Rozwijanie możliwości intelektualnych poszczególnych uczniów* [N19]; wywiązywanie się z obowiązków uczniowskich *Przychodzili na lekcje* [N17], *Żeby wywiązywali się ze swoich zadań* [N7]; bycie konsekwentnymi i systematycznymi w procesie uczenia się *Konsekwencja* [N3], *Musi się systematycznie uczyć* [N5]

- sfery społecznej (39 fragmentów wypowiedzi), gdzie uwzględniono integrację ze środowiskiem szkolnym *Akceptacja grupy, wśród nauczycieli, w grupie społecznej, w otoczeniu, w którym się uczą* [N12]; współpracę z innymi *Praca w grupie* [R18], *Współpraca z rówieśnikami, wzajemna pomoc* [R10]; rozwijanie postaw prospołecznych *Kształtowanie*

- pozytywnych postaw prospołecznych* [R19]; bycie konkurencyjnym *Będą zlecenia robione, oni muszą się umieć sprzedąć. Skoro jest tylu informatyków* [R21]; kultura osobista *Chciałbym, żeby uczniowie na lekcjach dbali o kulturę osobistą* [N5]; przestrzeganie przyjętych w szkole norm i zasad: *Dyscyplina* [N20], *Respektowanie norm społecznych* [N23]; bycie punktualnym: *Punktualność* [N1]; dbałość o sposób wyśławiania się, komunikację interpersonalną: *Kultura słowa* [N10], *Sprawnego komunikowania się z innymi ludźmi* [N17]; okazywanie szacunku drugiej osobie i umiejętność współżycia w społeczeństwie: *Obycia w społeczeństwie* [N14]; *Szacunku do siebie i innych* [R8]
- sfery emocjonalnej (11 fragmentów wypowiedzi), w której wyodrębniono motywację do nauki *Kształtowanie motywacji, bo to są młodzi ludzie* [N16]; odpowiedzialność *Nauczyć się odpowiedzialności* [N22]; bycie odpornym na stres *Umieć pracować pod presją czasu* [N11]; znajomość siebie *Umiejętność określenia swoich możliwości* [N3]; *Potrafi wycenić swoją wartość* [N3]
 - sfery fizycznej (trzy fragmenty wypowiedzi), czyli dbanie o własne zdrowie i zaprzestanie stosowania używek *U nas jest zakaz palenia, ale palą* [N37]
 - sfery duchowej^[2] (18 fragmentów wypowiedzi), koncentrującej się na byciu samodzielnym *Musi być samodzielny* [N5]; wrażliwym *Wrażliwość uczniów* [N19]; szczerym *Jeżeli nie odrobi pracy domowej, żeby mnie szczerze poinformował, jakie były problemy* [N7]; uczciwym *Musi osiągnąć swoje cele edukacyjne uczciwie, czyli nie może ściągać* [N5]; przestrzeganie zasad moralnych *Kształtowanie postaw wpajania wartości moralnych* [N16]; rzetelnym *Rzetelność* [N3]; solidnym *Solidny* [N5], sprawiedliwym *Sprawiedliwy* [N24] i godnie postępować wobec symboli narodowych *Wpajanie szacunku do symboli narodowych* [N16].

Podczas wywiadu cele wychowawcze nauczyciele najczęściej odnosili do sfery społecznej. Dość często nawiązywali także do sfer intelektualnej i duchowej. Znacznie rzadziej wskazywali na cele wychowawcze przyporządkowane do sfery emocjonalnej. Incydentalnie zaś odnieśli się do sfery rozwoju fizycznego. Sytuację tę można tłumaczyć faktem honorowania przerw co 45

minut, podczas których uczniowie są zobligowani do oderwania wzroku od komputera i zmianę pozycji ciała.

WYMAGANIA W ZAKRESIE WYCHOWANIA STAWIAJĄ UCZNIOM NAUCZYCIELE PRZEDMIOTÓW ZAWODOWYCH NA PROWADZONYCH PRZEZ SIEBIE ZAJĘCIACH

Osiąganie celów wychowawczych implikuje konieczność stawiania przez nauczycieli wymagań w zakresie wychowania. Dla kategorii wymagania w zakresie wychowania stawiane uczniom przez nauczycieli przedmiotów zawodowych zakodowano 72 fragmentów wypowiedzi. Uczestnicy badania stawiają uczniom następujące wymagania w zakresie wychowania na przedmiotach zawodowych:

- sfera intelektualna (10 fragmentów wypowiedzi): zaangażowania w wykonywane zadanie *Daję im ciekawą pracę, oni wówczas zadają dużo pytań* [N17]; bycia aktywnym *Na zajęciach są aktywni, przygotowani* [N16]; utrzymywanie porządku na stanowisku pracy *Lubię, jeśli jest dyscyplina, porządek* [N7]; wykonywania zadań w określonym czasie i zgodnie z wyznaczonym harmonogramem *Punktualność na lekcji* [N10]; *Zaplanowanie pewnych rzeczy* [N14]; stuprocentowej frekwencji na zajęciach *Uczęszczanie na zajęcia* [N10]; dążenia do samorozwoju *Żeby byli samokształcącymi się jednostkami* [N15]
- sfera społeczna (44 fragmentów wypowiedzi): szacunku i tolerancji wobec drugiego człowieka *Akceptacja, tolerancja i szacunek dla drugiego człowieka* [N4]; współpracy z innymi *Umiejętności współpracy* [N14]; odnoszenia się z szacunkiem do osób starszych *Dzień dobry. Dziękuję. Słownictwo. Szacunek dla starszych, dla przełożonych* [N23]; etyczne zachowanie w przestrzeni internetowej *Etyczne zachowanie w sieci* [N6]; przestrzeganie ustalonych zasad oraz norm *Muszą być skupieni na tym, co mówię* [N20]; *Poszanowania regulaminu pracowni* [N1]; udzielania bezinteresownej pomocy *Jeden drugiemu pomaga, np. pobór krwiodawstwa – zachęciłem uczniów do oddawania krwi* [N21]; umiejętności komunikacji interpersonalnej *Komunikatywność* [N12]; kultury osobistej *Kulturalne zachowanie* [N5]
- sfera emocjonalna (cztery fragmenty wypowiedzi): bycia odpowiedzialnym *Odpowiedzialność za swoje zachowanie* [N2]; bycia gotowym

pokonywać trudności i proponować własne pomysły *Umiejętność zaproponowania swojego rozwiązania* [N14]

- sfera fizyczna (dwa fragmenty wypowiedzi) zachowanie prawidłowej postawy ciała *Sylwetka wyprostowana* [N10]; dbanie o zdrowie *Tutaj jest problem z papierosami* [N17]
- sfera duchowa (12 fragmentów wypowiedzi): bycie sprawiedliwym *Grupa ocenia, nieraz są wobec siebie krytyczni* [N1]; życie według zasad moralnych *Przestrzeganie norm moralnych* [N6]; bycie samodzielnym *Samodzielność* [N12]; bycie dobrym obywatelem *Społeczeństwo obywatelskie* [N21]; bycie uczciwym *Kątem oka widzę, kto co zrobił na lekcji. Chcę żeby uczciwie wykonali to zadanie* [N3] i wiarygodnym *Wiarygodność* [N4].

Wymagania stawiane uczniom w zakresie wychowania służą do realizacji celów wychowawczych. Najliczniej wypowiedzi te dotyczą sfery społecznej. Nauczyciele często wymagania w zakresie wychowania stawiane uczniom na prowadzonych przez siebie przedmiotach zawodowych odnoszą do sfer duchowej i intelektualnej. Zważywszy na wskazane wcześniej najistotniejsze cele wychowawcze, zaskakują rzadkie odpowiedzi wskazujące na sferę emocjonalną. Rozmówcy incydentalnie podejmowali wymagania przynależne do sfery fizycznej.

SPECYFIKA SYTUACJI DOTYCZĄCYCH STAWIANIA UCZNIOM WYMAGAŃ WYCHOWAWCZYCH PRZEZ NAUCZYCIELI NA PROWADZONYCH PRZEZ NICH PRZEDMIOTACH ZAWODOWYCH

Osoby udzielające wywiadu podjęły rozważania na temat tego, w jaki sposób wymagania w zakresie wychowania są urzeczywistniane na zajęciach oraz w jaki sposób uczniowie dowiadują się o stawianych im wymaganiach, a także o konsekwencjach grożącym im w momencie odstępstwa od przyjętych norm. Dla kategorii stawiania wymagań wychowawczych zakodowano 87 fragmentów wypowiedzi.

Uczniowie zapoznają się z treścią dokumentów szkolnych poruszających aspekty wychowawcze (cztery fragmenty wypowiedzi) *Omawiamy statut szkoły, regulaminy wewnętrzne* [N18], *Omawiam regulamin sal komputerowych*

[N21]. Obowiązujące zasady omawiane są na początku roku szkolnego, podczas pierwszych zajęć (osiem fragmentów wypowiedzi) *Na pierwszych zajęciach jest omówiony regulamin i zasady współpracy oraz zasady oceniania* [N1]. Inne wypowiedzi świadczą o tym, że proces ten jest ciągły i zasady przypomniane są im w trakcie trwania roku szkolnego (sześć fragmentów wypowiedzi): *Proces ciągły* [N6], *W trakcie zajęć* [N12]. Rozmowy te odbywają się w sytuacjach inicjujących taką konieczność (siedem fragmentów wypowiedzi) *Jak zdarzają się sytuacje konfliktowe, to się je analizuje* [N15].

Nauczyciele podejmują aktywności sprzyjające przywróceniu pożądanego ładu na zajęciach i oczekiwanej postawy ucznia oraz doprowadzają ucznia do refleksji nad własnym zachowaniem (49 fragmentów wypowiedzi): *Dyscyplinuję, np. proszę o ciszę* [N20]; *Zwracam uwagę* [N9]; *Daję upomnienie słowne* [N19]; *Opowiadam historyjki z życia. Stosuję metodę tutoring, co-achingu* [N20]; *Uczę ich rozwiązywać konflikty* [N12]; *Wchodzisz do klasy, kładziesz telefon do koszyka. Jeśli ktoś jest oporny, to wypraszam z sali i wstawiam nieobecność* [N17]; *Staram się, żeby zrozumieli wzajemnie swoje zachowanie. Oni wtedy zaczynają rozmawiać* [N12]; *Daję przykłady opisowe, które pomagają uczniowi zmienić złe postępowanie* [N5]; *Informuję ucznia, co zrobił źle* [N2].

W przypadku braku zmiany w zachowaniu ucznia nauczyciele wyciągają konsekwencje w postaci wpisania do dziennika oceny niedostatecznej lub uwagi (siedem fragmentów wypowiedzi): *Od razu stawiam jedynkę* [N7], *Proszę ucznia, aby się uspokoił, bo inaczej będę musiał wyciągnąć konsekwencje* [N7].

Nie każdy nauczyciel stoi na stanowisku realizacji funkcji wychowawczej na przedmiotach zawodowych. Swoje stanowisko argumentuje tym, że uczniowie technikum są osobami decydującymi o sobie, wychowanie przypisują środowisku rodzinnemu oraz wychowawcy klasy (sześć fragmentów wypowiedzi): *To są dorośli ludzie* [N17]; *Wychowywać powinni wychowawcy* [N21]; *Rodzice w domu powinni wychowywać* [N21]. Jeden rozmówca wyznał, że nie uważa, aby wychowywał swoich podopiecznych *Trudno powiedzieć, żebym ja ich wychowywał* [N17].

Jak wynika z analizy materiału badawczego, z treścią dokumentów zawierających odniesienia do wymagań wychowawczych (statut szkoły, program wychowawczo-profilaktyczny, regulaminy wewnętrzne – regulamin korzystania z szatni uczniowskiej i in.) uczniowie zapoznają się na początku roku

szkolnego na godzinie wychowawczej. Natomiast na lekcjach z przedmiotów zawodowych zapoznają się z regulaminem danej pracowni, zasadami współpracy (np. uczniowie rozdzielają między siebie czynności i zadania, pomagają sobie wzajemnie, nie przeszkadzają innym) i oceniania. W trakcie roku szkolnego większość nauczycieli przypomina o obowiązujących wymogach pod względem zachowania albo w momencie pojawienia się sytuacji trudnych, konfliktowych, albo profilaktycznie na zasadzie krótkiego komunikatu w postaci dobrej rady (*mówię im często, żeby nie kłamali*). Nauczyciele stosują uwagi słowne, proszą ucznia, żeby się uspokoił albo całą klasę o ciszę, dyscyplinują, wspólnie z uczniami starają się dzięki rozmowie dojść do konsensusu. Do rozwiązania konfliktu przystępują natychmiast, przedstawiają konsekwencje różnych zachowań. Odwołują się do przykładów z życia. Podmiotowo traktują ucznia. Niektórzy nauczyciele stawiają siebie za wzór zachowania.

Stawianie wymagań w zakresie wychowania prowadzi do nabycia określonej postawy wobec siebie i otaczającego świata. Nauczyciele przybliżyli sylwetkę ucznia kończącego technikum. Wyjaśniają, jaki jest ich zdaniem uczeń, który spełnia wymagania stawiane mu w zakresie wychowania. Dla niniejszej kategorii zakodowano 62 fragmenty wypowiedzi.

Uczeń kończący technikum spełnia wymogi wychowawcze dotyczące sfery intelektualnej (15 fragmentów wypowiedzi): zdobywa kwalifikacje zawodowe *Na podstawie moich zajęć zda egzamin zawodowy. To jest cel* [N7]; zdobywa wiedzę i umiejętności zgodne z podstawą programową i wykraczające poza podstawę programową *Przeskoczmy coś szybciej, coś innego szerzej omówimy* [N7]; realizuje obowiązek nauki i jest pilnym uczniem *Wywiązują się z obowiązków typu odrabianie prac domowych* [N21]; realizuje obowiązki szkolne w określonym terminie i z dużym zaangażowaniem *Terminowość* [N12]; *Obowiązkowy* [N21]; *Jest aktywny na lekcji* [N12]; rozwija swoje zainteresowania *Mówi o tym, czym się interesuje* [N11]; *Rozwija swoje zainteresowania* [N16]; chłonie nową wiedzę *Otwarty na wiedzę* [N24]; uczestniczy w konkursach *Udziela się w akcjach organizowanych przez szkołę, bierze udział w konkursach i olimpiadach* [N21].

Uczeń spełniający wymagania w zakresie wychowania w opinii rozmówców dysponuje wszystkimi atrybutami wpisującymi się w ramy rozwoju społecznego (29 fragmentów wypowiedzi): ma kulturę osobistą *Kulturalny*

na co dzień [N2]; zachowuje się zgodnie z obowiązującymi zasadami w szkole *Uczeń przyjmuje normy wychowawcze stawiane przez szkołę* [N16] oraz na zajęciach lekcyjnych *Przychodzi punktualnie, nie używa telefonu i nie je na lekcji, nie gra w gry komputerowe, nie rozmawia, ma zeszyt* [N16]; nabył umiejętności komunikacyjne, dba o kulturę słowa *Odpowiada kulturalnie* [N5]; umie współpracować z innymi *Umie współpracować z kolegami* [N9].

Uczeń kończący technikum jest dojrzały emocjonalnie (dwa fragmenty wypowiedzi): potrafi pokonywać trudności, a gdy ich doświadczy, wyciąga wnioski na przyszłość i nie ustępuje w dążeniu do osiągnięcia celu, a także zna swój zakres obowiązków i potrafi wyznaczyć granicę *Wie, jak nie dać się wykorzytać, np. przez pracodawcę* [N11]; *Znosi porażki i sukcesy z godnością* [N24].

Uczeń w trakcie uczęszczania do technikum nabywa walory dotyczące sfery duchowej (dziewięć fragmentów wypowiedzi): postępuje zgodnie z zasadami moralnymi i etycznymi *Zachowuje się zgodnie z kodeksem moralnym i etycznym* [N6]; jest sumienny, rzetelny, godny zaufania *Można mu zaufać. Jest rzetelny. Wolę, żeby mi powiedział, niech mi pan nie stawia jedyńki, poprawię to* [N3].

Żaden rozmówca nie odniósł się do sfery fizycznej. Natomiast jeden nauczyciel wyznał, że uczeń kończący technikum powinien osiągnąć cele w postaci nabycia kompetencji (miękkich i twardych): *Osiąga cele założone przez nauczyciela, czyli kompetencje* [N14]. Sporadycznie nauczyciele podzielili się spostrzeżeniami nabycia przez wszystkich uczniów oczekiwanej sylwetki (sześć fragmentów wypowiedzi) *Zakładam, że wszyscy spełniają* [N3] i przyznali, że nie czują, aby obowiązek wychowania młodych osób spoczywał głównie w ich rękach *Wychowanie wynosi się z domu. My możemy tego dopilnować, żeby tego nie zatracili* [N3]; *Dom i kościół decyduje, czy jest dobrze wychowany* [N13].

Jak wynika z analizy materiału badawczego, nauczyciele, omawiając sylwetkę ucznia kończącego technikum, najczęściej wskazywali na sferę społeczną, rzadziej na sferę intelektualną, a jeszcze rzadziej na sferę duchową. Sporadycznie ich wypowiedzi nawiązywały do sfery emocjonalnej. Żaden rozmówca nie odniósł się do sfery fizycznej.

KONSEKWENCJE STAWIANYCH WYMAGAŃ W ZAKRESIE WYCHOWANIA

Nieprzestrzeganie wymagań w zakresie wychowania wiąże się z określonymi konsekwencjami. Rozmówcy chętnie podzielili się wiedzą na temat, jak postrzegają konsekwencje stawianych wymagań w zakresie wychowania, a ich wypowiedzi pozwoliły na zakodowanie 57 fragmentów wypowiedzi.

Według nauczycieli konsekwencje są wyciągane (dziewięć fragmentów wypowiedzi): kiedy następuje odstępstwo od przyjętych zasad *Gdy sytuacja jest niezgodna z zasadami wcześniej omówionymi* [N1]; kiedy zachowują się nieetycznie *Jeżeli zdarzy się, że ktoś oszuka* [N17]; jeśli nie wywiążą się ze swoich obowiązków uczniowskich *Kiedy zapomni prezentacji* [N8]. Zanim wobec ucznia zostaną wyciągnięte konsekwencje, nauczyciel stara się rozwiązać trudną sytuację i liczy na zreflektowanie się ucznia i poprawę złego zachowania (11 fragmentów wypowiedzi): *Wychodzę z trzech etapów: 1) informuję o konsekwencjach, 2) wpisuję uwagę i informuję wychowawcę, 3) informuję całą klasę* [N7]; *Robimy pogawędkę* [N2]; *Uporczywie proszę* [N18]; *Ostrzegam* [N7]; *Zadaję pytania. Skłaniam do refleksji. Rozmawiam jeden na jeden. Pytam, dlaczego tak zrobiłeś, czy jesteś zadowolony z tego, co zrobiłeś* [N12]. Zanim nauczyciele przystąpią do wyciągania ostatecznych konsekwencji, podejmują szereg działań, aby tego uniknąć, co potwierdza wypowiedź nauczyciela: *Karać nie ma co, trzeba mówić, tłumaczyć* [N13]. Upominają ucznia. Proszą go, aby się uspokoił. Ostrzegają o następstwach jego nieakceptowanego zachowania. Podjęmą rozmowę, upewniają się, czy dobrze zrozumieli kontekst zaistniałej sytuacji. Umoralniają poprzez podawanie przykładów z życia szkoły. O tym, że nauczyciele starają się unikać stosowania kar, świadczy następująca wypowiedź: *Najlepiej by było, żeby on zrozumiał ideę działania, a nie, że się boi, że dostanie jedynek* [N3].

O następstwach złego zachowania nauczyciele wypowiadają się w następujący sposób (12 fragmentów wypowiedzi): *Czasami postawienie jedynki jest konieczne* [N19]; *Konsekwencje są różne, w zależności od konkretnego przypadku* [N15]; *Nie może poprawić oceny* [N3]; *Wpisuję uwagę* [N7]. Jeden nauczyciel najchętniej wyprosiłby ucznia z klasy, ale obawia się doznać nieprzyjemności z tego powodu oraz konsekwencji prawnych *Wyrzucić nie mogę. W drzwiach palec przytrzaśnie i będę miała problem, nie on* [N18].

Częstotliwość pojawiania się na przedmiotach zawodowych sytuacji trudnej pod względem wychowania, jak twierdzą rozmówcy, jest dość niska i są

one zawsze rozwiązywane (cztery fragmenty wypowiedzi): *Raczej nie zdarzają się sytuacje trudne pod względem wychowania* [N1]; a jeśli już zachodzi konieczność, wyciągane są konsekwencje *Konsekwentnie* [N11].

Zabiegi zmierzające do kształtowania właściwej sylwetki ucznia technikum przynoszą z reguły oczekiwane efekty (19 fragmentów wypowiedzi): *Jeszcze się nie zdarzyło, żeby nie posłuchał* [N16]. W wyniku reakcji nauczyciela uczniowie zaczynają bez zarzutu pracować na lekcji, zwiększa się ich zaangażowanie w wykonywane zadanie, zaczynają regularnie uczęszczać na zajęcia, okazują szacunek drugiej osobie *Zazwyczaj z tymi uwagami nie mam do czynienia, bo jak już informuję, to się uspokajają* [N7]; *Frekwencja się poprawiła* [N22]; *Przygotowują się do zajęć* [N17] *Skupiają się na pracy na lekcji. Wtedy praca jest wydajniejsza. Zachowują się kulturalnie na lekcji i szanują nauczyciela* [N5]. Niektórzy rozmówcy sygnalizują, że nie zawsze jest łatwo osiągnąć zamierzony efekt *Jeden wychowany lepiej, szybciej posłucha. Niewychowany może się zdarzyć, że nie posłucha* [N13]; *Różnie to jest. Jeden się dostosuje. Drugi – nie* [N18].

Według respondentów wyciąganie konsekwencji za nieprzestrzeganie obowiązujących norm przynosi w większości pożądane efekty (niekiedy dopiero w pewnym odstępie czasowym), aczkolwiek zdarzają się i tacy uczniowie, którzy nie wyrażają obaw przed następstwami nieestosownego zachowania. Konsekwencje wyciągane są w ostateczności, kiedy zawodzą upomnienia (słowne i pisemne) oraz dialog. Nauczyciele wpisują wówczas do dziennika uwagę lub jedynekę za pracę na lekcji, przekazują wychowawcy informację o zachowaniu ucznia, zapraszają ucznia na rozmowę po lekcji, udzielają nagany. W wyniku ponoszenia konsekwencji swoich postaw i zachowań uczniowie wykazują większe zainteresowanie poruszonym na lekcji tematem. Następuje poprawa koncentracji, zwiększa się wydajność pracy, a przy tym kultura osobista. Młodzież stosuje zwroty grzecznościowe i respektuje przyjęte normy etyczne, nabywa umiejętności taktownego zachowania w różnych sytuacjach, potrafi logicznie wnioskować, krytycznie oceniać zachowanie swoje i innych, ma i wyraża własne zdanie, przestrzega zasad zachowania w grupie, regularnie uczęszcza na zajęcia szkolne. Staje się obowiązkowa, sumienna, odpowiedzialna, dojrzała emocjonalnie i społecznie; jest właściwie przygotowana do życia w społeczeństwie i do wykonywania zawodu.

PODSUMOWANIE

Nauczyciele przedmiotów zawodowych (nauczyciele teoretycznych przedmiotów zawodowych i nauczyciel praktycznej nauki zawodu) w technikum kształcącym w zawodzie technik informatyk pełnią funkcje wychowawcze zgodnie z wytycznymi zawartymi w obowiązujących dokumentach szkolnych, np. programie wychowawczo-profilaktycznym. Młodzież uczęszczająca do szkoły średniej jest już mocno ukształtowana w wyniku socjalizacji pierwotnej (środowiska rodzinnego) i wtórnej (przedszkola, szkoły podstawowej, gimnazjum), dlatego nauczyciele dostrzegają trud wychowawczy na etapie szkoły średniej. Najważniejsze cele wychowawcze respondenci odnosili do sfer rozwoju intelektualnego, społecznego, emocjonalnego, fizycznego i duchowego. Aspekt patriotyczny pojawiał się sporadycznie. Można przypuszczać, że nauczyciele przedmiotów zawodowych pozostawiają go wychowawcom klasy oraz nauczycielom kształcenia ogólnego, np. historykom czy polonistom. Wypowiedzi nauczycieli o uczniu, który spełnia wymogi w zakresie wychowania, wykazują duże podobieństwo do przedstawionej w programie wychowawczo-profilaktycznym sylwetki ucznia kończącego technikum.

REFERENCES

- Brezinka, W. (1978). *Metatheorie der Erziehung. Eine Einführung in die Grundlagen der Erziehungswissenschaft, der Philosophie der Erziehung und der Praktischen Pädagogik*. München – Basel: Ernst Reinhardt Verlag.
- Brezinka, W. (2005). *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, J. Kochanowicz (tłum.). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dyndał, S. (2022). *Wychowanie religijne, patriotyczne, sportowe i kulturalne dzieci i młodzieży na przykładzie parafii Chrystusa Króla w Jarosławiu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Dziewiecki, M. (2016). *Poznanwanie i przeżywanie własnych uczuć*, <https://www.sfdkuria.lublin.pl/index.php/60-w-skracie/2982-poznanwanie-i-przezywanie-wasnych-ucz-u-ks-m-dziewiecki> (dostęp: 25.07.2025).
- Grün, A. (2020). *Duchowość drogą do odkrywania i rozwoju ucznia*. W: A. Fidelus, J. Michalski (red.). *Człowiek. Duchowość. Wychowanie* (s. 109–111). Warszawa: Difin SA.
- Jakubowska, E. (2021). *Wychowanie obywatelskie w młodszym wieku szkolnym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Jusiak, R. (2009). *Kościół katolicki wobec wybranych kwestii społecznych i religijnych w Polsce*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Konarzewski, K. (2000). *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Kron, F.W. (2001). *Grundwissen Pädagogik*. Monachium: Reinhardt, UTB.
- Kupisiewicz, C., Kupisiewicz, M. (2009). *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łobocki, M. (2010). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Impuls.
- Mialaret, G. (1986). *Wprowadzenie do pedagogiki*, B. Baranowski (tłum.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łukowski, K. (2020). *Zajęcia ruchowe w działalności profilaktyczno-wychowawczej*. W: C. Kuśnierz (red.). *Wychowanie fizyczne i sport szkolny w świetle badań* (s. 83–96). Opole: Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej.
- Nowak, M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Madejski, E., Węglarz, J. (2018). *Wybrane zagadnienia współczesnej metodyki wychowania fizycznego. Podręcznik dla nauczycieli i studentów*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Żak. Wydawnictwo Akademickie.
- Rubacha, K. (2011). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.

- Schulz, R. (2001). Elementy pedagogicznego obrazu wychowania. W: T. Jaworska, R. Leppert (red.) *Wprowadzenie do pedagogiki* (s. 271–309). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Śliwerski, B. (2011). *Podstawowe prawidłowości pedagogiki. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Śliwerski, B. (2015). *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Kraków: Impuls.
- Śliwerski, B. (2020). Pedagogika serca w XXI wieku. W: E. Lewandowska-Tarasiuk, J. Łaszczyk, B. Śliwerski (red.). *Pedagogika serca. Wychowanie emocjonalne w XXI wieku*. Warszawa: Difin SA, s. 16–31.
- Sulisz, S. (2004). *Lekkoatletyka dla najmłodszych*. Warszawa: ZGSZS.
- Tarnowski, J. (1993). *Jak wychowywać?* Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Tchorzewski, A.M. de (2016). *Problem definiowania pojęcia wychowanie*. W: A.M. de Tchorzewski (red.). *Wstęp do teorii wychowania* (s. 53–68). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademia Ignatianum w Krakowie.

NETOGRAFIA

- <https://2024.technika.perspektywy.pl/2024/rankings/ranking-glowny-technikow> (dostęp: 2.02.2025).
- <https://zsnr42.edu.pl/technikum> (dostęp: 2.02.2025).

ENDNOTES

- ^[1] W nawiasach znajdują się treści uwzględnione w programie wychowawczo-profilaktycznym tylko w jednym z techników, w których przeprowadzono badania.
- ^[2] Wypowiedzi nauczycieli przyporządkowano analogicznie do sfer wyodrębnionych i opisanych w programach wychowawczo-profilaktycznych.